

Helsinki Biennaali 2020: Sama meri

Teksti: Pirkko Siitari ja Taru Tappola, Helsinki Biennaali 2020:n pääkuraattorit

Hiekanjyväkään ei siirry paikoiltaan vailla liikahdusta kaikkeuden kudoksessa: kun muutat yhden asian, muutat kaiken.

*Wei Wulong, Teen polku, 7. vuosisata Vanhan Qianin aikaa.
Fiktiivinen sitaatti Emmi Itärannan romaanista Teemestarin kirja.*

Keskinäinen riippuvuus on Helsinki Biennaalin 2020 kantava ajatus. Jokainen asia ja teko vaikuttaa toiseen ja kannattelee kokonaisuutta.

Vuonna 1971 yhdysvaltalainen biologi ja ekologisen kestävyuden edelläkävijä Barry Commoner määritteli ekologian neljä lakia. Niistä ensimmäinen kuului kaikessa yksinkertaisuudessaan: Kaikki on yhteydessä kaikkeen (Everything is Connected to Everything Else). Silti vasta nyt, puoli vuosisataa myöhemmin, maailma on havahtunut ekologisen katastrofin etenemiseen ja koko elonkehän yhteen kytkeytymiseen. Biennaalin alaotsikko Sama meri viittaa tähän tilanteeseen, joka koskee kaikkia, mutta vaikuttaa eri paikoissa eri tavoin. Tilanne on meren lailla monimutkainen, muuttuva kokonaisuus, joka ohittaa kaikki rajat ja näyttäytyy erilaisena eri perspektiiveistä.

Meri, mantereet ja saaret ovat yhteen kietoutuneita ekosysteemejä, jotka muodostavat konkreettisia ja symbolisia verkostoja. Saaret tarjoavat suojaa, asuinpaikkoja ja tukikohtia. Meri erottaa ja yhdistää. Sen valtaväylää pitkin ovat kulkeneet ihmiset ja muut eliölajit, innovaatiot, kauppa, valta ja kommunikaatio. Puhumme usein meristä, mutta todellisuudessa on vain yksi meri, mantereita ympäröivä yhtenäinen suolavesikerros. Se on jatkuvasti muuttuva ja ohittaa ihmisen luomat rajat. Samalla tavoin maapallollamme on vain yksi vesi: samat vesimolekyylit kiertävät loputtomiin kaiken elollisen ja elottoman läpi. Meren eliöstö ja fysikaaliset olosuhteet, kuten lämpötila, virtaukset ja pinnan korkeus vaikuttavat yhteiseen tulevaisuuteemme kaikkialla.

Helsinki Biennaali sijoittuu Vallisaareen, joka on osa Helsingin edustan historiallisten linnoitussuarten ketjua. Vallisaari on Helsinki Biennaalin kuratoinnin konkreettinen ja käsitteellinen lähtökohta.

Vallisaari on Unescon maailmanperintökohteen Suomenlinnan naapurisaari, parinkymmenen minuutin merimatkan päässä Helsingin keskustasta. Sen puolustuskäyttöä alettiin suunnitella 1700-luvun lopulla Suomen ollessa osa Ruotsia, mutta merilinnoituksena sitä alettiin rakentaa vasta 1800-luvulla Venäjän vallan aikana. Saarella oli roolinsa Suomen sisällissodassa, ja itsenäisyyden aikana siellä oli Suomen armeijan suurin ammusvarasto.

Saarta ovat sen tunnetun historian aikana käyttäneet ja asuttaneet hylkeenpyytäjät, merenkulkijat, luotsit, naapurisaarten asukkaat, venäläinen sotaväki ja Suomen armeijan henkilökunta perheineen sekä varusmiehet. Viimeiset asukkaat poistuivat vuonna 1996. Pitkään suljettuna ollut sotilassaari avattiin yleisölle keväällä 2016.

Ihmisen aika Vallisaarella on ollut lyhyt, mutta jälki raju. Saari oli 1900-luvun alussa hakattu lähes puuttomaksi. Räjähdykset ja rakentaminen ovat runnelleet sen pintaa. Ihmisen toiminta on muokannut sen lajistoa ja luontotyyppejä. Armeijan lähdettyä ihmisen kontrolloiva ote on pienentynyt ja kasvit ja eläimet ovat vähitellen ottaneet saarta haltuunsa. Siellä on tavattu tuhat perhoslajia ja Suomen kaikki kuusi lepakkolajia. Vallisaaren pinta-alasta kahdeksankymmentä prosenttia on nykyisin luonnonsuojelualue, loput on osoitettu virkistyskäyttöön. Viimeisin muutos on Vallisaaren mantereeseen kytkevän vesi- ja viemäriverkoston rakentaminen 2019.

Vallisaari on viitoittanut ja inspiroinut Biennaalin taiteilijoiden työskentelyä. Kutsuimme taiteilijoita luomaan uusia paikkasidonnaisia ja väliaikaisia teoksia tai esittämään olemassa olevia teoksia, jotka asettuvat vuoropuheluun saaren kanssa. Teimme taiteilijoiden kanssa tutkimusmatkoja Vallisaareen keskustellen saaresta taiteen kontekstina ja etsien sopivia paikkoja teoksille. Taiteen tekeminen ja esittäminen Vallisaarella vaatii monitahoista yhteistyötä herkän ympäristön huomioimiseksi. Jokainen teosidea ja -paikka on arvioitu luonnon- ja rakennussuojelun näkökulmista. Taide sijoittuu ulos vanhan tykkätien varrelle ja historiallisiin sisätiloihin, ruutikellareihin ja tyhjilleen jääneisiin asuinrakennuksiin. Se tekee tuntemattomat ja hylätyt paikat näkyviksi ja antaa niille uusia merkityksiä. Jokaisella taideteoksella on syynsä olla juuri siinä paikassa, missä se on.

Paikka on enemmän kuin välitön kokemus, enemmän kuin välitön havainto. Siinä liittyvät toisiinsa ajalliset kerrokset, historialliset ja biologiset prosessit; taloudelliset, poliittiset ja sosiaaliset rakenteet. Paikka on näistä kaikista koostuva ekosysteemien verkosto, joka edelleen kytkeytyy suurempiin kokonaisuuksiin. Vallisaari on tarjonnut taiteilijoille välittömän geopoliittisen sijaintinsa, kulttuurihistoriansa ja luontonsa lisäksi laajempia paikasta kumpuavia, ajankohtaisia kysymyksiä. Näitä ovat muun muassa aika ja muutos, ihmisen ja muiden lajien suhde sekä arkihavainnon ulottumattomiin jäävät mikro- ja makromaailmat. Jotkut taiteilijoista ovat löytäneet aiheensa Vallisaaren entisten asukkaiden arjesta ja saaren sotilaallisesta historiasta. Osa teoksista käsittelee ihmisen toiminnan paikallisia ja globaaleja seurauksia, osa vaihtoehtoisia tulevaisuuskuvia.

Tätä kirjoittaessamme syksyllä 2019 julkaistiin kansainvälisen ilmastopaneelin IPCC:n toinen raportti, jossa todettiin ilmastonmuutoksen kiihtyvä tahti ja sen seurausten vakavuus. Uskomme, että taiteella on tässä tilanteessa tärkeä tehtävä. Sillä on ainutlaatuinen kyky laajentaa ajatteluamme, ymmärrystämme ja mielikuvitustamme. Se voi avata väyliä keskustelulle, radikaalille empatialle ja ekologiselle etiikalle, joiden ytimessä on ymmärrys keskinäisestä riippuvuudesta.